

Лібералізм і спільнота власників

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Автор розглядає процес становлення європейської політичної, неконфесійної спільноти в добу раннього модерну. Зосереджуючи, здебільшого, увагу на зміні підстав соціальних практик і трансформації ідеологічних засад політичної взаємодії. Підтвердженням чого слугує політична теорія Дж. Лока. В межах якої окреслюється держава, влада, і право як похідні від невідчужуваного права власності. Як наслідок, європейська соціально-політична модель Нового часу репрезентує нову політичну модель оновленої політичної спільноти.

Ключові слова: лібералізм, Respublica Christiana, Реформація, толерантність, commonwealth.

Abstract

The Author explore the process of establishing European political and religious community in the early modern. Concentrating mostly on changing of principles of the social practices and the transformation of the ideological foundations of political interaction. In particular example as a confirmation of the political theory of John Locke. Within the framework defined by the state authorities and law as derived from the inalienable proprietorship. As a result, European social and political model of modern times represents a new political model of renewed political community.

Keywords: Liberalism, Respublica Christiana, Reformation, tolerance, commonwealth.

Лібералізм виник у вигляді напрямку соціально-політичної думки з метою захисту прав людини, проте досить швидко трансформувався у нову доктрину європейської єдності, втраченої внаслідок кризи, породженої Реформаційними перетвореннями початку 16 століття. Ідеї лібералізму стали відповіддю на запит дезінтегрованого «Західного світу», який потребував нових політичних програм та орієнтирів. Відправною позицією у формуванні нової політичної доктрини, власне лібералізму, слід вважати проголошення фундаментальних цінностей, основними з яких є:

- природне невідчужуване право на життя, власність, свободу, як політичну так і релігійну;
- правова та юридична рівність громадян.

Реалізація цих принципів позиціонувалась як єдиний шлях до порятунку європейського культурного універсуму від політичного та культурного самогубства.

Західнохристиянський світ у культурному, релігійному і політичному вимірі являв собою своєрідний моноліт. Даний феномен – це Respublica Christiana. Самоідентифікація «середньовічного європейця» відбувалась за ознакою віросповідання і приналежністю до римської курії. І при всій своїй неоднорідності і контрастності християнська спільнота чітко усвідомлювала себе як єдність. [1]

Церква як тип єдності громади утвердила комплекс світоглядних орієнтирів, цінностей та поведінкових доміант, якими підтримувались взаємовідносини між усіма рівнями феодального ієрархізованого суспільства. Єдина система цінностей та «вічних істин» підтримувала цілісність соціальної структури, урегульовуючи конфлікти завдяки безапеляційному авторитету Риму.

Встановлений лад проіснував пів-тисячоліття, однак все змінилось з початком Реформації, яка розколола єдність західнохристиянського культурного поля.

Кардинальні перетворення стосувались зміни пріоритетів у християнській доктрині спасіння і вчення про Церкву. Традиційна картина світу із приматом стосунків Церква – Бог була замінена на парадигму Людина – Бог, що позначилось на апостольській церкві у житті християнської політичної єдності. Втрата Римом виключного права останньої інстанції в питаннях віри неминуче призвела до дискредитації авторитету Святого Престолу і позбавила його вселенських амбіцій. Позбавлена авторитетного провідника з правом арбітражу, європейська політична єдність була дезінтегрована.

Відтепер на політичну авансцену виходять конфесійні громади, які намагаються перебрати на себе духовні і політичні функції Риму.

Спроби відновити авторитет Святого Престолу і повернути йому право на духовне лідерство над християнським світом штовхнули Європу у нескінченну серію кровопролитних конфліктів. Внаслідок цього довготривалого і безрезультатного протистояння та неспроможності жодної із сторін на остаточну перемогу зароджується новий принцип європейського злагодженого і мирного співжиття – толерантність. Однак бажаного результату досягти не вдалось: європейська єдність не була відновлена, а мир виявився тимчасовим.

Толерантність у питаннях віросповідання та визнання свободи совісті стали прецедентом для легітимізації усіх подальших відцентрових тенденцій. Християнська Європа розпочала рух до суспільства атомарних особистостей із повною внутрішньою автономією і незалежністю від жодних людських чи божественних законів. Наслідки породженої толерантністю тенденції до автаркії індивідуума (індивідуалістичної автаркії) наблизили європейську спільноту до загибелі. Гранична атомізація кожного члена суспільства загрожувала зникненням самого поняття «людина», яка за визначенням істота соціальна.

Проте за крок від катастрофи відбулося відновлення втраченої єдності. Реформаційні зрушення початку 16 ст. призвели до зародження в європейському універсумі стійких форм соціальної і політичної взаємодії на підставі нового поведінкового імперативу, що послугував утвердженню принципово нових засад єдності.

Посилення індивідуалістичних тенденцій внаслідок трансформації християнських догматів про спасіння і вчення про Церкву сформували новий образ чеснотливого християнина. Зведення святості у систему, внутрішній аскетизм, щохвилинна відповідальність перед Богом і зосередженість на праці як випробовування обраності, стали тим фундаментом, на якому формувалась морально-етична система і розбудовувалась капіталістична модель соціально-економічної взаємодії. Збагачення перетворюється у обов'язок перед Богом, що неможливо простежити серед моральних принципів і чеснот середньовічної доби.[2]

Зазначені зміни значною мірою вплинули на становлення капіталістичного ладу, ідейною програмою якого і став лібералізм.

Відтак центральною позицією лібералізму як напрямку соціально-політичної думки стає право власності. Зокрема, політична теорія Лока, як одна із найвдаліших політичних моделей Нового часу, репрезентує людину як власника над власним життям та результатами особистої праці. І саме право власності стає передумовою для виникнення правової держави із верховенством закону, іншими словами - єдності без насилля.

У новій системі цінностей успіх стає мірилом людської гідності, а власність - підставою набуття громадянських прав. Розбудова політичної спільноти в умовах гострої кризи європейської єдності могла відбуватись за умови наявності неконфесійних, релігійно нейтральних і одночасно загальноновизнаних цінностей. Саме тому увага акцентується на власності. І зрештою власність перетворюється в універсальну загальноєвропейську цінність. Як наслідок, виключним природним невідчужуваним правом людини виступає право власності. Саме ж суспільство формується внаслідок об'єднання людей задля обміну товарами і послугами (власністю) з єдиною метою – забезпечити взаємовигоду через взаємозбагачення. Задоволення потреб вільного обміну здійснюється органами державної влади, сам факт появи яких є результатом мирної домовленості усіх учасників обміну з метою створення загальноновизнаного арбітражу у майнових конфліктах. [3]

Людина в лібералістичних концепціях розглядається виключно як власник, а спільнота - як commonwealth.

Власність як виключне право людини забезпечувати свої потреби гарантує людині особисту свободу і підтримує юридичну рівність членів спільноти. Свобода отримала вигляд можливості вільно розпоряджатись власністю на власний розсуд, а юридична рівність розумілась як рівність можливостей працювати і примножувати статки. Визнання виключності права власності слід вважати початком розбудови правової держави і справжнім витоком європейського конституціоналізму.

Окрім прав та свободи, які є похідними від природного права власності, власність перетворюється у механізм соціальної інтеграції.

Людські потреби виступають гарантією права на власність, вони ж підштовхують людину до обміну, а відтак і формують суспільство як політичну єдність. Спільнота власників створена обміном, який виникає внаслідок існування різниці потреб та у спробах їх задовольнити і посилюється

внаслідок всенаростаючої спеціалізації. Поштовхом до посилення спеціалізації слід вважати формування постреформаційної європейської ментальності з орієнтацією на імператив: звершувати служіння Богу шляхом зосередженості на виконанні власних (зокрема професійних) обов'язків. Відтак група власників утворює єдність на підставі взаємозалежності учасників обміну від власності «ближнього», взаємообмін з яким відповідає інтересам усіх учасників економічної взаємодії в силу задоволення потреб. Спеціалізація виконує соціалізуючі функції, утримуючи в цілісності соціальний організм. Вона забезпечує не лише якість і достаток в процесі виробництва, а й перетворює спільноту власників у єдність взаємозалежних, юридично рівних та особисто вільних громадян. Засадничим положенням нової європейської політичної спільноти стала породжена ліберальною ідеологією спеціалізація.

Закладаючи в фундамент розбудови політичної єдності невідчужувані індивідуальні права, серед яких право власності посіло виключне місце. Лібералізм досить швидко перетворився в ідейне обґрунтування капіталістичного ладу, зародження якого у середньовічному феодальному суспільстві викликало бурю потрясінь і ледь не згубило західноєвропейську цивілізацію. Однак саме соціально-політична теорія лібералізму відповідала потребам нової доби, утвердивши набір світоглядних орієнтирів, послуговуючись якими, західнохристиянський світ утворив *нову* єдність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Гуревич А.Я. Индивид и социум на средневековом Западе. М., РОССПЭН, 2005. – 424 с.
2. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма. - М., 2003. – 673с.
3. Локк Дж. Два трактата про врядування. - К.: Основи, 2001. - 265 с.

Скопов Євген Миколайович, викладач кафедри Філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету
e-mail: scopoff@gmail.com

Skopov Evgen Mykolayovych, lecturer, Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: scopoff@gmail.com